

KLASTER IQTISODIYOTINING NAZARIY ASOSLARI

Qosimov Saidahrol Magrufovich

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti professori

Toxirov Akbarxon Toirxon o'g'li

Toshkent kimyo texnologiya instituti katta o'qituvchisi

Annotatsiya: Maqola klaster iqtisodiyotining xususiyatlariga bag'ishlangan. Klaster iqtisodiyoti salohiyatini belgilovchi asosiy omillar ochib berilgan va keltirilgan. Nazariy iqtisodda turli asoslar bo'yicha klasterlarning paydo bo'lishi va tasnifi shartlariga alohida e'tibor beriladi. Turli strategiyalar o'rganilib, innovatsion strategiyaning xarakteristikallari berilgan. iqtisodiy klaster , shuningdek, innovatsion iqtisodiy klasterlarni boshqarish samaradorligini baholash usullari.

Kalit so'zlar: klaster iqtisodiyotining ta'siri; klaster iqtisodiyoti omillari, innovatsion tadqiqot va ishlab chiqarish klasteri strategiyasi; klaster iqtisodiyotida innovatsiyalarni rag'batlantirish strategiyalari; klasterlar bo'yicha innovatsiyalarni boshqarish samaradorligini baholash.

Аннотация: Работа посвящена характеристике кластерной экономики. Раскрыты и даны основные факторы, обуславливающие потенциал кластерной экономики. Уделено особое внимание условиям возникновения и классификации кластеров по различным основаниям в теоретической экономике. Изучены различные стратегии и даны характеристики стратегии инновационного кластера экономики, а также методы оценки эффективности управления инновационными экономическими кластерами.

Ключевые слова: эффекты кластерной экономики; факторы кластерной экономики стратегии инновационного научно-производственного кластера; стратегии продвижения инноваций в кластерной экономике; оценка эффективности управления инновациями кластерами.

Abstract: A section is devoted to the cluster economy. Reveals its positive effects. Discusses the key factors contributing to the potential of cluster economy. Shows the impact of the cluster economy on the competitiveness factor. Attention is paid to the origin and classification of clusters on various grounds.

Key words: positive effects cluster of the economy; the capabilities of cluster economy; conditions of the formation of clusters; the strategy of innovative research and production cluster; promotion strategy of cluster innovation in the economy.

“Klaster” tushunchasi 1990-yilda amerikalik iqtisodchi M.Porter tomonidan ilmiy muomalaga kiritilgan. M.Porter o‘zining “Raqobat” kitobida klasterni iqtisodiy tizimning raqobatbardoshligini oshirish yo‘li sifatida ko‘rib chiqdi [3].

"Klaster iqtisodiyoti" tushunchasi kamroq tarqalgan va deyarli o'rganilmagan, garchi u klasterlashgan bo'lsa ham global iqtisodiyotda biznes samaradorligini oshiradi va innovatsion iqtisodiy rivojlanish imkoniyatlarini kengaytiradi mamlakat, Respublika , iqtisodiy rivojlanishning turli sub'ektlari o'rtasidagi o'zaro munosabatlarni optimallashtirish va respublika, mamlakat iqtisodiyotining raqobatbardoshligini oshirish, ayniqsa bozor iqtisodiyoti amal qilayotgan sharoitda.

O‘zbekiston Respublikasini iqtisodiy rivojlantirishning klaster konsepsiyasi iqtisodiyotni tashkil etishda innovatsion yondashuv va strategik faoliyatning samarali shaklini taklif etadi. klaster iqtisodiyotlarining innovatsion jarayonini boshqarish va Doirasida Klasterni rivojlantirish konsepsiyasi iqtisodiyot, paxta-to'qimachilik , oziq -ovqat,

neft va boshqa tarmoqlar kabi bir qator yaratilgan va faoliyat ko'rsatayotgan klasterlar boshqaruv ob'ektiga aylandi.

Klaster iqtisodiyoti murakkab tizim bo'lib, quyidagi xususiyatlar bilan ajralib turadi maxsus xususiyatlar:

- barcha kiruvchi sub'ektlarning ishlashi uchun yagona yakuniy klaster maqsadini shakllantirish;
- turli xil boshqaruv ob'ektlarini shakllantirish, ierarxik ravishda o'zaro bog'langan;
- har biri o'rganilayotgan butun tizim faoliyatining umumiy asosiy maqsadiga bo'ysunadigan kichik maqsadga ega bo'lgan quyi tizimlarni shakllantirish;
- mavjudligi barcha quyi tizimlar o'rtasidagi, har bir quyi tizim ichidagi munosabatlar va klasterni boshqarishda keng ko'lamli aloqa tarmog'iga bo'lgan ehtiyoj ;
- tizimning murakkab tarkibi, kadrlar, tabiiy va kapital resurslarning mavjudligi;
- tashqi va ichki ta'sirlarga qarshilik.

Klaster iqtisodiyotida, har qanday tizimda bo'lgani kabi, "to'g'ridan-to'g'ri, oxirigacha va teskari aloqa" tushunchasi muhim rol o'ynaydi, bu uning o'zini o'zi boshqarishi, rivojlanishi va tashqi muhitga, qiyinchiliklarga va moslashuviga asos bo'ladi. uning mavjudligining ichki sharoitlarini o'zgartirish. Klaster iqtisodiyoti zarur barqarorlikka ega bo'lishi kerak, bu tizim tashqi va ichki omillar va global muammolar ta'sirida yiqilsa, uning samaralilik holatiga qaytish qobiliyatini anglatadi.

Klaster iqtisodiyotining o'ziga xos xususiyati bir qator zarur ijobiy ta'sirlar bo'lishi kerak: miqyos, yaxlit qamrov, ularning harakati rentabellikning pastki chegarasini engib o'tish, mehnat unumdorligini oshirish, ishlab chiqarilgan mahsulot tannarxini pasaytirish va qo'shimcha raqobatbardoshlikni olish imkoniyatini yaratadi. afzalliklari [11].

Ishlab chiqarish miqyosi ta'sirining asosi klaster iqtisodiyotida bir yoki ikkita bosh korxonalarning mavjudligi - innovatsion faoliyatning asosiy qismi bo'lib, u xizmat ko'rsatish va yordamchi ishlab chiqarish va xo'jalik ishtirokchilari bilan to'ldiriladi. Shu bilan birga, klaster ichidagi innovatsion jarayon innovatsiyalarni yaratish va tijoratlashtirish

uchun zarur bo'lgan barcha turdagi resurslarni birlashtirish orqali rag'batlantiriladi. Shu bilan birga, sohada meva-sabzavotchilik va uzumchilikni rivojlantirishda, ayniqsa, meva-sabzavotchilik va uzumchilikni rivojlantirishda samarali bozor mexanizmlarining tizimli joriy etilmagani, yetarli darajada ilmiy yondashuv yo'qligi sohaning mavjud imkoniyatlaridan yetarlicha foydalanilmayotganiga olib kelmoqda[14].

Klasterning muhim o'ziga xos xususiyati uning innovatsion yo'nalishidir. O'lchov effekti bizga innovatsionlikni klasterning o'ziga xos xususiyati sifatida aniqlash imkonini beradi. Yangi biznes modellarini yaratish, ishlab chiqarish jarayonlarini rejalashtirish va boshqarishni optimallashtirish va tashkiliy o'zgarishlar sohasidagi innovatsiyalar biznes muvaffaqiyatining muhim shartidir. Shakl sifatida klaster mehnatni kompleks tashkil etish va kooperatsiya qilish o'rganilayotgan tarmoq va tarmoqlararo mavjud ishlab chiqarish tarmoqlararo ishlab chiqarish resurslarini to'plash va ulardan samarali foydalanishni ta'minlashi mumkin. bu va unga yaqin hududlardagi ishlab chiqarish resurslari.

Buning samarasi shundan dalolat beradiki, klaster iqtisodiyotidagi aloqa tarmog'i biznes va boshqa tuzilmalar o'rtasida turli texnologiyalarni tez va keng tarqatish hamda bilim, malaka, g'oyalar va boshqa nomoddiy qadriyatlarni jadal almashish uchun ayniqsa qulay shart-sharoitlar yaratadi.

Iqtisodiyotning klasterlashuvi quyidagi imkoniyatlarga bog'liq: vertikal, gorizontal yoki aralash integratsiya; muhim omillar bo'lgan, yakuniy mahsulot ishlab chiqarish uchun yagona uchdan-end texnologik va ishlab chiqarish jarayoni, gorizontal va vertikal ulanishlar.

Muayyan hududda mintaqaviy klasterni yaratish g'oyasi kiruvchi kompaniyalarga batafsil tizimli sanoat yondashuvini talab qiladi, bu foydali bo'lishi kerak, chunki u barcha zarur ob'ektlarni o'z ichiga oladi. Klasterlarni yaratishda ishlab chiqaruvchilarning manfaatlari bir-biriga bog'lanib qolmasligi, infratuzilmaning rivojlanish imkoniyati mavjudligini tushunish kerak [10].

Konjugatsiya jarayoni elementlarning bir xillik, o'xshashlik, ishlab chiqarish jarayonlarining bir yo'nalishli harakati tamoyillari bo'yicha ulanishi, shuningdek ularning mumkin bo'lganligi natijasida ta'minlanadi. klaster iqtisodiga to'liq mos keladigan "zanjirli uchdan-uchgacha ulanish" ni tashkil etuvchi kombinatsiyalar.

Kirish, tizim elementlarini kirish komplekslari orqali ulash usuli sifatida, bu elementlar takroriy aloqalarga qaramay, to'g'ridan-to'g'ri ulana olmasa. Bog'lanish ikkala tomonni ham, ikkinchisini ham birlashtira oladigan vositachi yordamida amalga oshiriladi. Butunlik ta'siridan mas'ul bo'lgan bunday aloqalarni yo'q qilish - qismlarning sinergiyasi - buzilishni anglatadi [4].

Parchalanuvchi tizim sinergik ta'sir ko'rsatmaydi; unda "butun uning qismlari yig'indisidan kamroq". Bu tartibsizlik. Klaster iqtisodiyoti tizimning to'liq qulashiga olib keladigan ulanishlarni yo'q qilishdan qochish imkonini beradi.

Klaster iqtisodiyotida tizimlarni shakllantirish jarayoni va ularning qismlarining o'zaro ta'siri tashkiliy nazorat ostida bo'lishi kerak. Tabiiy saqlash yoki yo'q qilish - bu tektologiyada "tanlash" sifatida belgilangan universal tartibga solish mexanizmining birinchi sxemasi. Tanlash ikki turga bo'linadi - konservativ va progressiv.

Ba'zi tizimlar, tashqi o'zgarishlar sharoitida, faollashtirish orqali ularning barqarorligini oshirishga intiladi, ya'ni. qo'shimcha tadbirlarni tanlash va qo'shish. Boshqalar esa, aksincha, o'zlarini beqarorlashtiruvchi faoliyatdan xalos bo'lish orqali barqarorlikka erishadilar. Tizimlarning tashqi muhit bilan munosabatlarida va ichki qoidalarda ikkala tur ham turli nisbatlar va kombinatsiyalarga kiritilgan bo'lib, ular tektologiyada ta'kidlanganidek, ikki tomonlama tartibga solish yoki birregulyator printsipli haqida gapiradi [4].

Klaster iqtisodiyoti o'zini o'zi tashkil etish bilan tavsiflanadi, bu juda ko'p sonli elementlarning maqsadli o'zaro ta'sirining umumiy iqtisodiy samarasi sifatida tushuniladi, ular o'rtasida barqaror aloqalarni shakllantirishga va bu yanada murakkab birlik natijasida

paydo bo'lishiga olib keladi - tashqi ta'sirlarga zaruriy javob beradigan ichki imkoniyatlardan kelib chiqqan holda rivojlana oladigan yangi klaster tizimi.

Klaster iqtisodiyoti, bir tomondan, hisoblanganlarga muvofiq tez yangilash imkonini beradi ta'sir ko'rsatish va doimiy rivojlanish jarayonida mijozlar va bozordan oldinda bo'lish. Boshqa tomondan, klasterning barqarorligi tashqi va ichki salbiy buzilishlarga dosh berish, qabul qilingan joriy tuzilmani, ishlash usulini va harakatini nisbatan uzoq rejalashtirilgan vaqt davomida saqlab turish qobiliyati bilan belgilanadi.

Aynan klaster iqtisodiyoti sizga biznes kontseptsiyasini yangidan qurish, qabul qilingan modellarni o'zgartirish, o'zingizni boshqacha joylashtirish va raqobatbardoshlikning yangi joylarini topish imkonini beradi. Klaster ichidagi raqobat tizimni optimallashtirishga yordam beradi va axborot, mutaxassislar va texnologiyalar almashinuvi tizimni rivojlantirishga imkon beradi va moliyaviy resurslarni klaster rivojlanishi uchun eng zarur bo'lgan tarmoqlarga oqish imkonini beradi [6].

Zamonaviy global iqtisodiyot raqobat, tez o'zgarishlar, axborot va kommunikatsiyalarning tobora tez oqimi, o'sib borayotgan biznes murakkabligi va keng tarqalgan globallashuv bilan tavsiflanadi.

Shunga ko'ra, ishlab chiqaruvchi talabning qiyinchiliklariga va atrofdagi bozor muhitidagi mumkin bo'lgan o'zgarishlarga tezda moslashishi kerak.

Yangi bilimga asoslangan global iqtisodiyotning tez o'zgaruvchan muhitida kiruvchi ma'lumotlarning ishonchliligi, tezligi va hajmi hamda ilg'or bilimlar kompaniya muvaffaqiyatining kalitidir. Foydalanilmayotgan bilimlar juda tez eskiradi va eskiradi, foydalanilgan bilim esa yangi imkoniyatlar yaratadi, bu esa o'z navbatida yangi innovatsion bilimlarni yaratadi. Boshqacha qilib aytganda, innovatsion paradigmalar global rivojlanishning yangi iqtisodiy tendentsiyasi bo'lib, u uchta harakatlantiruvchi kuchga asoslanadi, deb aytishimiz mumkin: bilim, o'zgarish, globallashuv[5].

Klaster iqtisodiyotida klaster tahlili ishlab chiqarish uchun zarur bo'lgan omillarga asoslangan maqsadli pozitsiyalarga erishish va rivojlanish strategiyalarini tanlash uchun

klaster innovatsion tuzilmasida potentsialni belgilovchi tanlangan omillarni qabul qilingan mezonlarga muvofiq tasniflash imkonini beradi. Faktorning individual qiymati o'zgarganda, boshqa omillarning ahamiyati o'zgaradi va klaster tahlili zarur choralarni ko'rish imkonini beradi.

Strategik boshqaruvda omillar tasnifini yaratish usuli sifatida klaster tahlilidan foydalanish quyidagilardan iborat:

- sifat jihatidan o'xshash, o'zaro bog'liq omillar tasnifini ishlab chiqish;
- ta'sir darajasini hisoblash va asosiy omillarni aniqlash;
- klaster faoliyatiga ta'sir etuvchi asosiy omillar mavjudligi haqidagi farazlarni sinovdan o'tkazish.

Klaster tahlilidan foydalanish strategik alternativalarini ishlab chiqishga imkon beradi, ular asosida korxonaning pozitsiyasiga nisbatan ma'lum strategik harakatlar baholanishi mumkin. Klaster tahlilini qo'llashning afzalligi klasterning ichki va tashqi muhitiga bog'liq bo'lgan sezilarli darajada ko'proq omillardan foydalanishdir. Bundan tashqari, klaster tahlili tadqiqot vaqtida ma'lum bir omilning ahamiyatini aniqlash imkonini beradi [7].

Statistik ma'lumotlar shuni ko'rsatadiki, mahalliy korxonalar innovatsion g'oyalarni izlashda asosan o'z imkoniyatlariga yo'naltirilgan va ichki manbalarga, birinchi navbatda, ilmiy-texnikaviy, ishlab chiqarish va marketing bo'limlari faoliyati natijalariga tayanadi. Biroq, bu resurs korporativ fan sektorining zaif rivojlanish darajasi tufayli cheklangan. Yangi g'oyalar va loyihalarni ishlab chiqaradigan yuqori texnologiyali korxonalar bundan mustasno bo'lishi mumkin, bu erda iste'molchilarning xohish-istaklarini etkazadigan bozor kanallariga katta ahamiyat beriladi.

Afzalliklarga iqtisodiy klasterga quyidagilar kiradi:

- ixtisoslashtirilgan xizmatlarning mavjudligi va sifati, ilmiy-tadqiqot ishlari uchun imkoniyatlar, ixtisoslashgan va samarali inson resurslari;
- turli moliyaviy resurslardan foydalanish, masalan, axborot texnologiyalari klasteridagi yangi texnologiya kompaniyalari uchun risklarni moliyalashtirish manbalari;

- komponentlar bilan ta'minlash tizimining samaradorligini oshirish;
- bozor va texnologik ma'lumotlarni uzatish uchun rasmiy va norasmiy aloqalar tarmog'ini yaratish;
- jamoaviy manfaatlar va xavflarni aniqlash tizimini yaratish, klasterni, biznes-hukumat munosabatlarini rivojlantirish bo'yicha umumiy qarash va samarali strategiyani shakllantirish.

Biroq, klasterlarning yuqoridagi shubhasiz afzalliklariga qo'shimcha ravishda, ularning kamchiliklari haqida ham gapirish mumkin:

- bir mamlakat ichida ham, xalqaro bozorda ham raqobatbardoshlikni oshirish shakli;
- klasterlashtirishni davlat tomonidan tartibga solish alohida tegishli vazirliklar va idoralar o'rtasida ziddiyatga olib kelishi mumkin.
- qat'iy mavjud tuzilmalar tubdan o'zgartirishni kechiktirish yoki zarur qayta qurishning oldini olish xavfi;
- hamkorlik raqobat bosimining pasayishiga va shuning uchun innovatsiyalarning harakatlantiruvchi kuchlariga olib kelishi mumkin;
- kompaniyani blokirovka qilish effekti ehtimoli mavjud, ya'ni. yakka tartibdagi kompaniyalar klasterlarga nisbatan raqobatbardoshroq bo'lishi mumkin;
- ixtisoslashuv mintaqaviy zaiflikni keltirib chiqarishi va texnologik uzilishlar klasterning ayrim afzalliklarini buzishi mumkin;

Klasterlarning paydo bo'lishi va faoliyat ko'rsatishi uchun turli sharoitlar mavjud. Jahon tajribasida klasterlarni shakllantirishda ikkita asosiy yondashuv mavjud.

Birinchisi, 80-90-yillarda taklif qilingan klassik yondashuv. M. Porter va “erkin bozor” mexanizmlari doirasida xo‘jalik sub’ektlarining o‘zini-o‘zi tashkil etishiga asoslanadi.

Ikkinchisi, “raqobatbardoshlik qutblari” deb nomlangan zamonaviy Yevropa yondashuvi bo‘lib, u 2006-yildan beri Fransiyada rivojlanib bormoqda va biznes, markaziy va mahalliy hokimiyat organlari o‘rtasidagi hamkorlikka asoslangan.

Oxirgi yigirma yil ichida yangi klasterlarning shakllanish dinamikasi kuchaydi. Ayni paytda, ekspertlarning fikricha, rivojlangan mamlakatlarda klasterlar butun iqtisodiyotning 50 foizini tashkil qiladi. Klasterlar soni mamlakatlar bo'yicha quyidagicha taqsimlangan: Buyuk Britaniya – 168, Niderlandiya – 20, Germaniya – 32, AQSh – 380, Daniya – 34, Fransiya – 96, Italiya – 206, Finlyandiya – 9, Hindiston – 106. Daniya, Finlyandiya to'liq klasterlash, Norvegiya va Shvetsiya sanoati bilan qoplangan [11].

Klasterlarni shakllantirishning xorijiy tajribasida ularni qurishning quyidagi variantlari ajralib turadi:

— “yuqoridan pastga” — hokimiyat klasterlar strategiyasini belgilaydi, resurslarni taqsimlaydi va muvofiqlashtiruvchi kengash tuzadi;

- "pastdan" yuqoriga" - alohida loyiha va dasturlarni birlashtirish natijasida yuzaga keladi, tashabbus tadbirkorlik sub'ektlaridan keladi;

Klasterni shakllantirish uchun quyidagi vositalar to'plami mavjud:

- klasterni rivojlantirish sub'ektini shakllantirish va biznesning faol ishtirokisiz amalga oshirib bo'lmaydigan aloqa muhitini rivojlantirishni o'z ichiga olgan tashkiliy va kommunikativ;

- ishlab chiqarish, muhandislik yoki klasterni shakllantirish uchun zarur bo'lgan boshqa infratuzilmani yaratishni nazarda tutuvchi investitsiyalar;

- me'yoriy-huquqiy bazani ishlab chiqish va qo'llab-quvvatlovchi xodimlar, axborot, marketing va boshqa dasturlarni o'z ichiga olgan tashkiliy-huquqiy.

Eng ko'p ishlatiladigan klaster sxemalariga quyidagilar kiradi:

- mintaqaviy tuzilmaviy, operatsion klaster dinamikasi;

-ishlab chiqarish- texnologik, ijtimoiy -iqtisodiy

- muammoli, hisobga olgan holda faol klaster va tashqi qo'ng'iroqlar o'rtasidagi bo'shliqlar ,

Klasterning paydo bo'lishi yoki rivojlanishi ba'zi hollarda ma'lum bir stsenariyga muvofiq amalga oshiriladi, masalan, hokimiyat tomonidan klasterni rivojlantirishda faol ishtirok etgan taqdirda. Qo'shma loyihalarni amalga oshirish uchun vaqtincha birlashuvchi

xo'jalik yurituvchi sub'ektlar guruhlar tomonidan iqtisodiy faoliyatni birgalikda rejalashtirish ancha keng tarqalgan [13].

Potentsial klasterni rivojlantirish hudud iqtisodiyoti samaradorligini oshirishdan manfaatdor hokimiyat organlarining faol aralashuvini talab qiladi. Ba'zi hollarda klasterni samarali rivojlantirish uchun kam harakat talab etiladi, boshqalarida esa yirik loyihalarni amalga oshirish talab etiladi [7].

Haqiqiy klaster analitik aniqlangan aglomeratsiyadan farq qiladi, ikkinchisi quyidagi sharoitlarda haqiqiy klasterga aylanishi mumkin: tegishli infratuzilma va rasmiylashtirilgan tashkiliy tuzilmaning mavjudligi. boshqaruv va o'zini o'zi boshqarish funktsiyalarini bajaradigan va tadbirkorlik, markaziy va mahalliy hokimiyat organlari bilan hamkorlikda harakat qiladigan hududni rivojlantirish sub'ekti sifatida innovatsion hamjamiyatni shakllantirishni ta'minlaydigan kommunikativ tuzilma; klaster mahalliy innovatsion hamjamiyat tomonidan qabul qilingan markaziy hokimiyat organlarining sanoat va mintaqaviy siyosati doirasiga mos keladi; yangi boshqaruv texnologiyalaridan foydalanish [8].

Turli xil xususiyatlarga ko'ra, klasterlarning bir qancha turli tasniflari mavjud. Birinchi turdagi tasnifda klasterning to'rt turi ajratiladi [9].

1. " Marshall " klasterlari bir xil sanoatdagi kichik firmalar resurs miqyosidagi iqtisodlardan foydalanadigan klasterlardir . Italiyada poyabzal sanoati, Turkiya va Hindistonda kiyim-kechak sanoati uchun odatiy.
2. "Uyanchlar va shpallar" (uyalar - va - gapirgan) yoki "radial" klasterlar. Bunday klasterlar avtomobilsozlik va elektronika sanoatidagi yirik yig'ish zavodlari tomonidan yaratilgan (masalan, Detroyt yoki Shimoliy Italiyada). Bunday klasterlarning asosiy xususiyati shundaki, bir yoki bir nechta yirik firmalar mintaqa iqtisodiyoti uchun "markaz", "ildiz biznes" vazifasini bajaradi.
3. "Sun'iy yo'ldosh" klasteri - bu klasterdan tashqarida bo'lgan korxonaga tovarlar, xizmatlar va ishlarni etkazib berishga qaratilgan kompaniyalar to'plami.

4. “Davlat langari” klaster - bu mintaqadagi iqtisodiy faoliyat davlat korxonasi , masalan, harbiy baza, mudofaa zavodi, universitet yoki davlat (mudofaa) buyurtmasi bilan bog'liq davlat idorasi bilan bog'langan klaster.

Klaster tasnifining ikkinchi turi Ularning funktsional va fazoviy asosda shakllanishi:

Sanoat klasteri muayyan faoliyat turi doirasida raqobatga yo'naltirilgan funktsional aglomeratsiyadir.

Ilmiy-ishlab chiqarish klasteri - geografik jihatdan mahalliyashtirilgan, o'zaro bog'langan innovatsion rivojlanish firmalari va ishlab chiqarish kompaniyalari guruhi; uskunar, butlovchi qismlar, ixtisoslashtirilgan xizmatlar va boshqalarni etkazib beruvchilar;

Mintaqaviy klaster - bu mahalliy muhitning asosini tashkil etuvchi o'xshash va turdosh xo'jalik faoliyatining fazoviy aglomeratsiyasi.

Hududiy klaster – korxonalar, asbob-uskunalar, butlovchi qismlar yetkazib beruvchilar, ixtisoslashtirilgan ishlab chiqarish va xizmatlar, ilmiy-tadqiqot va ta'lim tashkilotlarining birlashmasi.

Sanoatning o'ziga xos xususiyatlarini hisobga olgan holda, klasterlarning quyidagi turlari ajratiladi [8].

1. Diskret klasterlar alohida komponentlardan tashkil topgan mahsulotlar (va tegishli xizmatlar) ishlab chiqaradigan korxonalarni o'z ichiga oladi.
2. Jarayon klasterlari texnologik tarmoqlar deb ataladigan korxonalar tomonidan shakllantiriladi.
3. Turistik klasterlar mintaqadagi turizm aktivlari negizida shakllanadi va turistlarga xizmat ko'rsatish bilan bog'liq turli sohalardagi korxonalardan iborat.
4. Transport va logistika klasterlari tovarlar va yo'lovchilarni saqlash, texnik xizmat ko'rsatish va yetkazib berishga ixtisoslashgan infratuzilma va kompaniyalar majmuasini o'z ichiga oladi.

5. Innovatsiyalar va "ijodiy" klasterlar axborot texnologiyalari, biotexnologiyalar, yangi materiallar kabi "yangi tarmoqlar" deb ataladigan sohalarda, shuningdek, ijodiy faoliyat bilan bog'liq bo'lgan xizmat ko'rsatish sohalarida (masalan, kinematografiya) rivojlanmoqda.
6. Yuqoridagi klasterlarning bir nechta turlarining xususiyatlarini birlashtirgan aralash turdagi klasterlar.

Rivojlanish strategiyasiga ko'ra klasterlar quyidagi turlarga bo'linadi [11].

1. infratuzilma va innovatsion klaster shakllantirilmogda.
2. Innovatsion klaster ilgari mavjud bo'lmagan prinsipial yangi infratuzilmalar negizida shakllanadi.
3. Mavjud sanoatni o'zgartirish asosida ultratuzilmaviy yoki metasanoat klasteri shakllanadi.
4. Qarzga olingan klaster amaliy texnologiyalarning xorijiy tajribasi misolida shakllantirilib, import o'rnini bosuvchi texnologiyalarga asoslangan [12].

Yirik va o'rta korporatsiyalar, kichik innovatsion korxonalar va oliy o'quv yurtlari o'rtasida integratsion aloqalarni rivojlantirish [13] va yaratish ham innovatsion iqtisodiy klasterlarni tashkil etishning eng yaxshi usuli bo'lib, uning samaradorligini ta'minlash imkonini beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2016 yil 1 iyundagi qarori. PQ-2539-son "Xalqaro meva-sabzavot yarmarkasini har yili tashkil etish va o'tkazish chora-tadbirlari to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasi Qonun hujjatlari to'plami, 2016 yil, 22-son, m. 247; Qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi, 08.01.2018 y.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev Murojaatnomasi Mirziyoyeva Oliy O'zbekiston Majlisi va xalqiga 20.12.2022 // "Xalq so'zi" 21.12.2022.

3. Porter, M. Musobaqa. Per. ingliz tilidan [Matn] / M. Porter /. – M.: Uilyams nashriyoti, 2005. – 608 b.
4. Iqtisodiy qayta qurish: nazariya va vositalar/ ed. Iqtisodiyot fanlari doktori fanlari, prof. A. V. Babkina [Matn]. - Sankt-Peterburg: nashriyot uyi Politehnika Univ. 2015. – 664. B.21.
5. Mixeev, A. A. Mintaqaviy iqtisodiy tizimlarda klasterlarning rivojlanishi: afzalliklari, muammolari, qo'llab-quvvatlash yo'llari [Matn] // Zamonaviy iqtisodiyot muammolari. - 2008. - No 3. - B. 355–358.].
6. Ulashov, A. R. "Ways to increase investment activity of enterprises in Uzbekistan." (2024).
7. Litovchenko , E.V. Integratsiya - sanoat klasterlarini shakllantirishning faol strategiyasi [Matn] / E.V.Litovchenko / Saratov davlat texnika universitetining axborotnomasi. - 2008. - No 36. - B. 205-209.
8. Lazareva, E. I. Mintaqaning yuqori sifatli iqtisodiy o'sish jarayoniga samarali integratsiyalashuvining klaster siyosati [Matn] / E. I. Lazareva // Rostov davlat universitetining iqtisodiy axborotnomasi. - 2006. - No 3. - B. 283-287.
9. Bogdanov, A.A. Tektologiya universal tashkilotdir fan. [Matn] – T. I, II. – M.: Iqtisodiyot, 1989.],
10. Boshqaruvga sinergetik yondashuv [Elektron resurs] // Kirish rejimi: <http://www.viktorova-ts.ru>].
11. Markushina, E.V. Mintaqalar va sanoat komplekslarining iqtisodiy muammolari / Zamonaviy iqtisodiyot muammolari, N 2 (34), 2010 y.
12. Ulashov, A. "The Main Areas of Development of Small Business and Private Entrepreneurship in Ensuring Economic Activity." EUROPEAN JOURNAL OF BUSINESS STARTUPS AND OPEN SOCIETY 3.6 (2023): 23-29.
13. AQShning milliy innovatsion tizimi: shakllanish tarixi, siyosiy amaliyot, rivojlanish strategiyasi: axborot-tahliliy materiallar / - Nijniy Novgorod 2011 yil.
14. Tursunov Bekmukhammad Omonovich. (2024). THE ROLE OF CLUSTER DEVELOPMENT IN INCREASING THE COMPETITIVENESS OF THE AGRARIAN SECTOR. "ONLINE - CONFERENCES" PLATFORM, 38–40. Retrieved from <https://papers.online-conferences.com/index.php/titfl/article/view/1708>